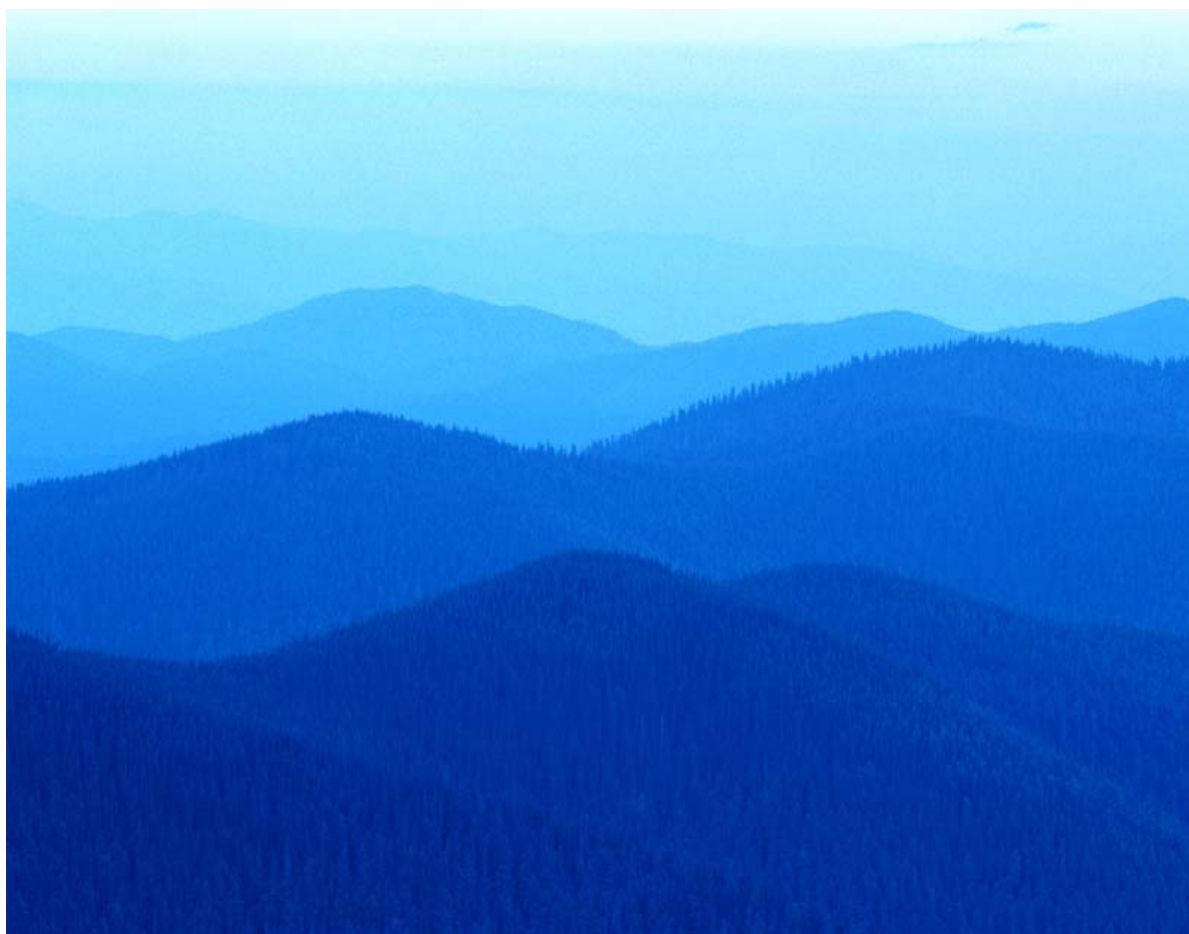

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010–2013

Sisällys

I	Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminnan lähtökohdat ja tavoitteet	3
II	Toimintaympäristö	4
III	Toimintasuunnitelma 2010–2013	6
	Suomen ja ruotsin kielen huolto	6
	Suomen ja ruotsin kielen tutkimus	8
	Vähemmistökielten tutkimus ja huolto	10
	Tietohuolto	12
IV	Henkilöstö	14
V	Kehittämishankkeet	15
VI	Voimavarat	16

I Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminnan lähtökohdat ja tavoitteet

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) on Helsingissä toimiva opetusministeriön alainen kielentutkimuslaitos, joka on perustettu vuonna 1976.

Toiminta-ajatus

Kotus on kielitieteellinen tutkimuslaitos, jonka toiminta-ajatuksena on lisätä tietoa kotimaisista kielistä ja niiden asemasta kulttuurissa ja yhteiskunnassa sekä näin luoda edellytyksiä kielelliselle tasa-arvolle Suomessa.

Arvot

Toiminnan lähtökohtana on kielen merkittävyys yksilön elämässä ja yhteiskunnassa. Kotus tarkastelee kieltä tutkimuksellisesta näkökulmasta ja tuottaa siitä luotettavaa tietoa. Sen toiminta on pitkäjänteistä ja vastuullista, ja se suhtautuu ympäristöönsä aloitteellisesti ja yhteistyöhakuisesti.

Visio

Tutkimuskeskus on tunnettu, perinteisiin nojaava ja uutta luova tutkimus- ja asiantuntijalaitos. Se seuraa aktiivisesti kielen kehitystä ja osallistuu kielipoliittiseen keskusteluun.

Toiminnan keskeiset lohkot

Kotus keskittyy työssään seuraaviin lohkoihin:

- toimii aktiivisesti yhteiskunnallisena keskustelijana, korostaa ohjelmaansa kuuluviin kielten ja ylipäättään äidinkielten merkitystä, pitää esillä suomen, ruotsin ja vähemmistökielten asemaa ja käyttöalaa sekä vaikuttaa kielipoliittikkaan tiedeyhteisössä ja julkisilla foorumeilla
- vahvistaa kielitietoisuutta kielenhuollon, viranomaistekstien ja viranomaisten ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen analyysin sekä viranomaisten ja tiedotusvälineiden koulutuksen avulla
- tutkii kielen kehitystä ja nykykieltä sekä nimistöä
- laatii kieliyhteisön kannalta tärkeitä nykykielen sanakirjoja ja historiallisia sanakirjoja sekä tietokantoja
- tarjoaa laajoja aineistojaan siten, että kansalaisilla ja tiedeyhteisöllä on helposti saatavilla oman kulttuurin kannalta keskeistä kielitietoa.

Kotuksen erityisenä tavoitteena on, että Suomessa tehdään suunnitelmakaudella muiden Pohjoismaiden tapaan valtion kielipoliittinen ohjelma. Ohjelmassa käsiteltäisiin Suomen kieliryhmiä ja kielioloja. Siinä hyödynnettäisiin vuonna 2008 valmistuvaa suomen kielen toimintaohjelmaa, vuonna 2003 ilmestynyttä ruotsin kielen toimintaohjelmaa ja tekeillä olevia vähemmistökielten ohjelmia.

Toiminnan yleisenä kehittämistavoitteena suunnitelmakaudella on vuoden 2009 aikana valmistuvien Kotuksen uusien strategisten linjausten toimeenpano. Keskeisiä kehittämisen kohteita ovat muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin vastaaminen, tunnettuuden lisääminen sekä yhteistyön syventäminen eri toimijoiden kanssa.

II Toimintaympäristö

Kansainväliset muutokset, suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän muutokset vaikuttavat myös kielentutkimuksen sisältöihin ja alalla toimivan humanistisen tutkimus- ja asiantuntijalaitoksen suuntauksiin. On etsittävä vastauksia uusiin kysymyksiin, arvioitava aikaisemmin asetettuja tavoitteita nykyajan vaatimusten valossa ja määriteltävä, millainen toiminta on yksilön identiteetin ja yhteiskunnan kannalta tärkeää. Vaikka työ kohdistuu Suomessa puhuttaviin kieliin ja kieliryhmiin, työtä tehdään kansainvälisen tiedeyhteisön osana ja kielipoliittisten toimijoiden kanssa.

Globalisaatio ja monikansallinen yritystoiminta ovat vahvistaneet englannin asemaa kansainvälisen vuorovaikutuksen kielenä. Samaan aikaan monissa kieliyhteisöissä nähdään oman kielen rooli uudessa valossa, osana suurempaa kokonaisuutta, ja tietoisuus kielten moninaisuudesta on vahvistunut. Yhä useammissa ammateissa tarvitaan oman äidinkielen hyvää suullista ja kirjallista taitoa. Kielenkäyttäjän on kyettävä tuottamaan ja ymmärtämään erilaisia tekstejä ja arvioimaan kieltä ja sen merkitystä monissa tilanteissa. Kotus toimii sen hyväksi, että tietoisuus kielestä ja sen kehityspiirteistä sekä siitä, miten kieli toimii ja miten sitä käytetään, vahvistuu kaikenikäisten keskuudessa. Kotus edistää toiminnallaan oman kulttuurin merkityksen ymmärtämistä ja huolehtii osaltaan kielellisen kulttuuriperinnön siirtämisestä tuleville polville.

Moderni yhteiskunta rakentuu erilaisten järjestelmien varaan, jotka yksilön on tunnettava suoriutuakseen yhteiskunnan jäsenyydestä, tunteakseen omat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä kyetäkseen toimimaan arjessa. Väestön vanheneminen lisää entisestään tarvetta huolehtia kielen ymmärrettävyydestä ja siitä, että yksilö saa tarvitsemaansa palvelua ymmärrettävällä kielellä. Viranomaisten toiminta koskettaa jokaisen elämää, ja kaikissa elämän vaiheissa yksilön on ymmärrettävä viranomaisten viestintää. Kun yhteiskunta näin on viranomaistunut, samalla vuorovaikutustavat ja -kanavat ovat muuttuneet. Työn luonne on muuttunut: suunnittelun ja raportoinnin määrä on lisääntynyt kaikissa tehtävissä. Elämän teknistyminen on johtanut myös kielenkäytön teknistymiseen ja sähköisen viestinnän lisääntymiseen. Kotuksen työn kannalta tämä tarkoittaa sitä, että kielentutkimusta ja -huoltoa tehdään erilaisten puhuttujen ja kirjoitettujen tekstien ja eri ammattiryhmien kanssa ja kielen funktioita lähestytään useista näkökulmista, erilaisten aineistojen avulla ja monin menetelmin. Siten parannetaan kielen ymmärrettävyyttä ja autetaan yksilöitä ja ryhmiä toimimaan eri tilanteissa.

Sosiaaliseen hyvinvointiin kuuluu ihmisen kielellinen hyvinvointi. Monikielisyys on lisääntynyt ja lisääntyy edelleen myös Suomessa, ja yhteiskunnan velvollisuutena on huolehtia täällä asuvien kieli- ja kulttuuriryhmien tarpeista. Yhteiskunnan toimivuuden ja yksilön tasapainoisen elämän kannalta on olennaista, että monikielisessä yhteisössä jokaisella ihmisellä on oikeus käyttää äidinkieltään, oli kyseessä sitten enemmistö- tai vähemmistökieli, ja että hänellä on tieto kieleen liittyvistä oikeuksista eri tilanteissa. Jokaiselle yksilölle on

myös tärkeää ymmärtää mahdollisimman hyvin maan valtakieltä, jotta voi elää täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Kotuksen toiminnan kannalta tämä merkitsee sitä, että vaikutetaan kaikkia kieliryhmiä koskevaan kielipolitiikkaan ja siitä päättäviin tahoihin, nostetaan esille kielen merkitystä yksilön ja yhteisön elämässä sekä jatketaan kieliyhteisöjen tilanteen selvittämistä, esimerkiksi erilaisten kielellisten apuneuvojen tarpeen kartoittamista. Monikielisyyttä tukevaa työtä tehdään sekä kansallisesti että kansainvälisesti.

Kotuksen toimintaedellytykset muuttuvassa toimintaympäristössä

Kotus on valtion ainoa kielitieteellinen tutkimus- ja asiantuntijalaitos. Kielenhuollossa, kulttuurisesti merkittävien sanakirjojen ja kielentutkimusaineistojen teossa Kotus on ainoa julkisen sektorin toimija Suomessa. Myös tutkimushankkeissaan Kotuksella on selvä profiili: se seuraa pitkäjänteisesti kielen kehitystä ja tuottaa tietoa muun muassa julkishallinnon teksteistä ja sen vuorovaikutustilanteista.

Vuonna 2008 valmistellaan mittavia valtionhallinnon muutoshankkeita, joilla on vaikutusta koko tutkimusjärjestelmään ja Kotuksen toiminnan perusedellytyksiin. Sektoritutkimusta koskevassa selvityksessä on ehdotettu, että tutkimuslaitokset muutetaan julkisoikeudellisiksi yhteisöiksi, kuten useimmat yliopistot, mutta huomiota on kiinnitetty myös siihen, että tällainen malli ei sovi kaikille laitoksille. Voi epäillä, sopiiko tämä malli esimerkiksi Kotuksen kaltaiselle pienelle tutkimuslaitokselle. Syksyn 2008 aikana valtioneuvosto tekee opetusministeriön esityksestä tutkimuslaitoksia koskevat ratkaisut.

Valtio vähentää henkilöstöään ns. tuottavuusohjelman puitteissa, ja tämä vähentäminen jatkuu ensimmäisen vaiheen jälkeen myös vuosina 2012–2015. Samaan aikaan laitosten hallintopalveluita siirretään 2009 palvelukeskuksiin, ja valtion laitosten IT-toimintaa keskitetään lähivuosina IT-keskuksiin. Muutoksia siis tapahtuu tulevina vuosina nopeampaan tahtiin kuin aiemmin, ja ne vaikuttavat sekä laitosten toiminnan volyymiin että toimintatappoihin.

Myös muun yhteiskunnan muuttuminen tuo Kotukselle uusia haasteita. Monikielisessä, viranomaistuvassa ja sähköistyvässä yhteiskunnassa tarpeita on paljon. Maailma käy yhä monimuotoisemmaksi, mikä vaatii sekä kielentutkimuksen menetelmien tuntemista että monitieteistä otetta ja yhteistyötä. Kansainvälinen ja kansallinen työ limittyvät, ja paikallisten kehitystendenssien analysoiminen vaatii myös muiden kulttuurien ja globaalin yhteisön lainalaisuuksien tuntemista. Selviytyäkseen erilaisista tehtävistään Kotus toteuttaa ajankohdaisia strategisia linjauksiaan.

Tehokkaan toiminnan ehtona on vakinainen, hyvin koulutettu ja ammattipätevyyttään kehittävä, motivoitunut ja hyvinvoiva henkilöstö, toimintaan tarvittava kunnollinen infrastruktuuri eli asianmukaiset välineet ja monipuoliset aineistot, hyvin järjestetty organisaatio ja hyvä hallinto. Uudet toimitilat Helsingin keskustassa helpottavat yhteydenpitoa tärkeisiin yhteistyökumppaneihin ja luovat hyvän ilmapiirin työskentelylle.

Suunnitelmakautena Kotus toimii asiantuntija- ja tutkimuslaitoksena, joka vahvistaa entisestään yhteyksiään alalla toimiviin yliopistojen laitoksiin, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan ja Svenska litteratursällskapetiin sekä muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin.

III Toimintasuunnitelma 2010–2013

Suomen ja ruotsin kielen huolto

Toimintaympäristön muutokset

Kieli ja työ limittyvät toisiinsa yhä moninaisemmin. Kielenkäyttäjät tarvitsevat monipuolista tietoa kielestä voidakseen kirjoittaa ja toimia julkisesti. Kielenkäyttötavat ovat muuttuneet nopeasti sitä mukaa kuin uusien viestintävälineiden ja ammattikielten merkitys on kasvanut. Kansainvälistymisen vaikutuksesta englannin kielen käyttö lisääntyy, ja samalla suomen ja ruotsin kielen käyttöalat ovat vaarassa kaventua. Kansainvälistyminen näkyy myös lainsäädännön kielessä erityisesti EU-lainsäädännön vaikutuksesta. Hallinnossa laaditaan yhä enemmän suunnitelmia, selvityksiä, ohjeistuksia, esitteitä ja tiedotteita, mikä näkyy tekstimäärien ja -lajien lisäyksenä. Säädösten ja viranomaisten kielenkäytön selkeyttäminen asettaa kielenhuollolle entistä useammanlaisia haasteita.

Ihmiset ovat kiinnostuneita kielestä sekä työssään että vapaa-aikanaan. Tämä lisää tarvetta kielitiedon yleistajuistamiseen ja tiedon levittämiseen niin esitelminä kuin sähköisinä ja painettuina julkaisuina. Myös kielenhuollon palvelujen kysyntä monipuolistuu. Niitä saatavat aiempaa useammin tarvita myös ne kielenkäyttäjät, joille suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli.

Toiminta-ajatus

Kielenhuolto tarkastelee kieltä ja kielenkäytön ilmiöitä sekä nimistöä ja tuottaa näistä tietoa ja ohjeita kielenkäyttäjien ja yhteiskunnan tarpeisiin.

- Kielenhuolto pyrkii siihen, että kielenkäyttäjät saavat helposti käyttöönsä tietoa kielestä, ennen muuta julkisista kirjallisista kielimuodoista.
- Kielenhuolto pyrkii osaltaan vaikuttamaan siihen, että säädökset ja viranomaistekstit olisivat selkeitä ja ymmärrettäviä, samoin muukin julkinen kielenkäyttö.
- Kielenhuolto pyrkii siihen, että kansalliskieliä voidaan jatkuvasti käyttää kaikilla yhteiskunnan aloilla.
- Ruotsin kielen huollon tavoitteena on lisäksi pitää suomenruotsi osana ruotsin yleiskieltä.

Suomen kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Kartutetaan systemaattisesti tietoa julkisesti käytetyn kirjakielen (yleiskielen) tilasta ja sen muutoksista.
- Seurataan vuonna 2008 valmistuvan suomen kielen toimintaohjelman toteutumista kielenhuollon näkökulmasta. Tähän liittyvästi seurataan myös suomen kielen käyttöalan kehitystä yliopistoissa ja Euroopan unionin toimielimissä.
- Jatketaan säädöskielen tutkimusta kielenhuollon näkökulmasta ja kehitetään toimintaehdotuksia säädöstekstien selkeyttämiseksi.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan ja kehitetään neuvontaa, koulutusta ja muita kielen- ja nimistönhuollon palveluja.
- Kehitetään omien verkkosivujen tarjontaa entistä monipuolisemmaksi, ajankohtaisemmaksi ja helppokäyttöisemmäksi. Suunnitellaan verkkoaineistoja kohderyhmittäin (mm. koulut) ja aihepiireittäin (mm. säädös- ja viranomaiskieli). Tilauksesta laaditaan myös asiakaskohtaisia kielenhuollon aineistoja. Tavoitteena on lisätä organisaatioiden ja yksittäisten kielenkäyttäjien omatoimista kielenhuoltoa ja parantaa nimistöntuntemusta.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Kielikelloa* ja ylläpidetään sen verkkoarkistoa.
- Jatketaan suuren yleisön käyttöön soveltuvan, kielen rakenteellista vaihtelua käsittelevän julkaisun laatimista. Julkaisu valmistuu suunnitelmakaudella.

Ruotsin kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Seurataan ruotsin kielen käyttöä ja kehitystä Suomessa, varsinkin ruotsin kielen lautakunnan toimintaohjelmaehdotuksessa *Tänk om ...* esitettyjen ehdotusten toteutumisen kannalta.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan kieli- ja nimistöneuvontaa, koulutusta, kielen- ja nimistöntarkistusta ja muita kielipalveluja, mm. tiedotusvälineiden kielipalvelua ja erikoisalojen sanastoja.
- Jatketaan yhteistyötä viranomaisten kanssa ruotsinkielisten viranomaistekstien kielenkäytön parantamiseksi.
- Lisätään verkkosivujen tarjontaa ja tuetaan organisaatioiden omatoimista kielenhuoltoa.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Språkbrukia*.
- Pidetään *Finlandssvensk ordbok*ia ajantasaisena.
- Kehitetään Svefix-kielentarkistusohjelmaa yhteistyössä kieliteknologian ammattilaisten kanssa. Osallistutaan myös muiden kieliteknologisten sovellusten kehittämiseen.

Yhteistyö ja verkostoituminen

- Kielenhuolto tekee yhteistyötä mm. eri kieliammattilaisten, sanastotyön ammattilaisten, viranomaisten, median ja koulun kanssa.
- Kielenhuolto toimii yhteistyössä kansallisten ja kansainvälisten standardien laatijoiden ja tietotekniikan asiantuntijoiden kanssa mm. paikannimien kansallisessa standardoinnissa sekä kotoistuksessa eli tietotekniikan mukauttamisessa suomalaisiin oloihin.
- Kielenhuolto tekee yhteistyötä Pohjoismaiden ja muiden Euroopan maiden kielenhuoltajien kanssa. Nimistönhuolto on jäsenenä YK:n nimistöasiantuntijoiden työryhmässä ja pohjoismaisessa nimistöntutkijoiden yhteistyökomiteassa.

Suomen ja ruotsin kielen tutkimus

Toimintaympäristön muutokset

Suomessa tehtävää tieteellistä tutkimusta arvioidaan yhä enemmän kansainvälisyyden, tutkimusyhteistyön, monitieteisyyden, yhteiskunnallisen relevanssin ja tuotteistettavuuden perusteella. Tiedepolitiikan toimintamallit lähtevät tyypillisesti ns. kovista tieteistä, joten humanistisilta ja etenkin kansallisiin kulttuuri- ja kielikysymyksiin suuntautuvilta aloilta vaaditaan valppautta oman toimintaympäristönsä hahmottamisessa: missä tähdätään kansainvälisyyteen, missä selkeisiin tuotteisiin ja sovellettavuuteen, miten vastataan yhteiskunnan tarpeisiin.

Hankkeissaan Kotus tekee pitkäjänteistä aineistolähtöistä tutkimusta, joka kohdistuu kielen käytön ja vaihtelun kehityskaariin. Suunnitelmakauden yli jatkuvat suuret historialliset sanakirjahankkeet ovat ainutkertaisia kulttuurituotteita, ja niillä on selkeä paikkansa Kotuksen toiminnassa.

Kotuksen tutkimus on kielten asemaa vahvistavaa. Siinä korostuu keskustelu paitsi tutkimusmaailman myös erilaisten sidosryhmien ja koko puhujayhteisön kanssa. Kotimaisen julkaisemisen ja esitelmöinnin rinnalla toimitaan aktiivisesti myös kansainvälisissä yhteyksissä.

Toiminta-ajatus

Kielentutkimuksessa pyritään uuteen tietoon siitä, mitä nykykielten käytössä, suhteissa ja ihmisten kielellisissä asenteissa tapahtuu, sekä näkemyksiin kielten taustasta ja historiasta.

Sanakirjahankkeet

Sanakirjojen toimittaminen on yksi tutkimuskeskuksen keskeisistä tehtävistä, ja tutkimuskeskus on laajojen ei-kaupallisten suuren yleisön sanakirjojen ainoa tuottaja. Nykykielen sanakirjoissa kuvataan kielen kehitystä, seurataan sanaston nykytilannetta sekä annetaan ohjeita ja suosituksia sanojen käytöstä ja oikeinkirjoituksesta. Ne ovat luonteeltaan paitsi nykyistä yleiskieltä kuvaavia myös normatiivisia. Koska sanasto uudistuu ja kielen normit muuttuvat, sanakirjoista toimitetaan määrävälein uudet, ajantasaiset laitokset.

Tutkimuskeskuksen erityistehtävä on sellaisten historiallisten sanakirjojen tuottaminen, jotka ovat kansallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä. Monet niistä perustuvat uniikkeihin aineistoihin, joita nykyoloissa olisi enää mahdoton kerätä. Historialliset sanakirjat ovat tärkeitä nykykielen ja nyky-yhteiskunnan ymmärtämisen kannalta ja niitä tarvitaan myös nykykielen tutkimukseen ja huoltoon.

Sanakirjojen kehittämisessä käytetään hyväksi tietotekniikan ja kieliteknologian tuoreimpia mahdollisuuksia. Seurataan yhteiskunnan tarpeita ja odotuksia, kun tehdään päätöksiä siitä, mitä ja millaisia sanakirjoja otetaan ohjelmaan, ja siitä, tuotetaanko kirjat painettuina vai sähköisinä verkkoon.

- *Suomen murteiden sanakirjasta* ilmestyy suunnitelmakaudella 9. osa (kaikkiaan 20 osaa). *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* 3. osa valmistuu (kaikkiaan 6 osaa), ja *Ordbok över Finlands svenska folk mål* -teoksen 5. osan (kaikkiaan 7 osaa) toimittamista jatketaan.
- Tekeillä oleva etäsukukielen sanakirja, *Vogulin sanakirja*, valmistuu suunnitelmakaudella.
- *Karjalan kielen sanakirjan* sähköinen versio valmistuu vapaasti käytettäväksi, ja *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* verkkoon saattaminen käynnistyy.
- Sähköistä nyky-suomen tietokantaa täydennetään ja ajantasaistetaan tulevia sanakirjaversioita varten. Sähköisestä *Kielitoimiston sanakirjasta* tehdään uusi versio.
- *Kielitoimiston sanakirjasta* koottujen idiomien pohjalta rakennetaan tietokanta, jota täydennetään mahdollista julkaisua varten. Kehitetään sähköiseen *Kielitoimiston sanakirjaan* erillistä idiomihakumahdollisuutta.
- *Suomi–ruotsi-suursanakirjan* sisältöä täydennetään ja ajantasaistetaan.
- Mahdollisesti käynnistetään yhteistyössä Eesti Keele Instituutin kanssa viro–suomi-sanakirjan laatiminen.

Kielen käytön ja vaihtelun tutkimushankkeet

Kotuksen vakiintuneita tutkimusaloja ovat puhutun ja kirjoitetun nykykielen, tekstien ja kirjakielen kehityksen tutkimus. Suomen- ja ruotsinkielisen nimistön tutkimuksessa Kotuksella on keskeinen rooli, ja alan asiantuntemus on kysyttyä myös yliopisto-opetuksessa. Puhutun kielen rakenteen ja kehityksen tutkimus antaa taustaa myös kirjakielen muutosten ymmärtämiselle.

- Julkista kielenkäyttöä tutkitaan sekä kirjoitetun että puhutun kielen osalta. Suunnitelmakaudella jatketaan kirjoitettujen tekstien ja kirjakielen tutkimuksen suuntaamista erityisesti säädöskieleen ja julkisten palvelujen kieleen. Saatetaan päätökseen Kelan puhelinpalvelun vuorovaikutusta käsittelevä, Kelan kanssa toteutettava hanke.
- Myös kielen vaihtelun ja kehityksen tutkimus kohdistuu sekä puhuttuun että kirjoitettuun kieleen. Suunnitelmakaudella saatetaan päätökseen pääkaupunkiseudulla puhuttavaan kieleen kohdistuva hanke, jossa tutkitaan vaihtelua, vuorovaikutusta ja kielellisiä asenteita. Tutkitaan kaupunkiympäristön paikannimiä ja niissä esiintyvää vaihtelua. Selvitetään kirjakielen normien taustoja. Kielellistä vaihtelua lähestytään myös seuraamalla aluemurteiden muuttumista ja tutkimalla murteiden lauserakennetta suunnitelmakaudella valmistuvassa hankkeessa.

Tutkimustuloksista raportoidaan eri yleisöille.

- Tutkimuksista esitelmöidään kongresseissa ja tulokset julkaistaan ensisijaisesti arviointijärjestelmää käyttävissä julkaisuissa.
- Lisäksi julkaistaan asiantuntija- ja sidosryhmille sekä aiheesta riippuen myös suuralle yleisölle suunnattuja artikkeleita ja monografioita.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Tutkimusta vahvistetaan yhteistyön avulla.

- Hankkeet toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten kanssa, ja niihin tarjotaan osallistumismahdollisuuksia ulkopuolisen rahoituksen turvin toimiville tutkijoille.

- Kotus tarjoaa opinnäytetöiden aiheita. Tutkijat ohjaavat omiin hankkeisiinsa kuuluvia ja muita opinnäytetöitä, antavat alansa dosentti- ja muuta opetusta ja toimivat ohjaajina valtakunnallisissa tutkijakouluissa.
- Tutkijat toimivat tiedeyhteisön erilaisissa asiantuntijatehtävissä.
- Tarjotaan seminaareja ja muita keskustelufoorumeita yhdyssiteeksi eri puolilla maata toimiville tutkijoille. Tällä on erityinen merkitys yliopistoissa vähemmän edustetuilla aloilla sekä aloilla, joita tutkitaan eri kielten ja tieteenalojen laitoksissa; tällaisia ovat nimistön, tekstien ja etymologinen tutkimus.

Vähemmistökielten tutkimus ja huolto

Toiminta-ajatus

Kotus toimii omalla toimialallaan sen hyväksi, että Suomessa käytettyjen saamelaiskielten, Suomen romanikielen ja kahden viittomakielen käyttöala voi laajentua. Toiminta edellyttää perustietoa kielen rakenteesta ja kieliopista, kielen variaatiosta ja yleiskielen asemasta kieliyhteisössä.

Kun on kyse näiden kielten yhteiskunnallisesta asemasta, toimitaan yhdessä kieliryhmiä edustavien organisaatioiden kanssa. Samalla edistetään ja seurataan kieliä koskevan lainsäädännön toteutumista.

Toimintaympäristön muutokset ja toimintaedellytykset

Suomessa on vanhastaan puhuttu muitakin kuin edellisessä kohdassa mainittuja vähemmistökieliä, esim. venäjää, tataaria, jiddiisiä ja karjalaa. Kansainvälisten yhteyksien tiivistyessä ja maahanmuuton lisääntyessä Suomeen on syntynyt uusia yhteisöjä, joiden kielinä ovat muun muassa viro, somali, arabia ja kurdi. Maamme monikielisyyskasvu on synnyttänyt tarpeen tutkia monikielisyyttä yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä ilmiönä, jonka ymmärtäminen on elimellinen osa kotouttamispolitiikkaa. Siihen kuuluu myös jokaisen mahdollisuus ja oikeus oppia maan valtakieli omasta kielitaustasta riippumatta.

Kotus tarjoaa aineistojaan myös maahanmuuttajien kieliä koskeviin leksikografisiin hankkeisiin, mutta toiminnan laajentaminen monikielisyys- ja kotouttamiskysymyksiin vaatii omaa kehittämishanketta.

Saamelaiskielet

Kotus tutkii ja huoltaa saamelaiskieliä ja kehittää niiden ilmaisuvaroja. Kotus toimii kielenhuollon asioissa yhteistyössä eri saamenkielisten organisaatioiden ja mm. Oulun yliopiston kanssa. Pohjoissaamen toimintaympäristö on pohjoismainen, mutta inarin- ja koltansaamen huolto on pääosin Suomen vastuulla. Kotuksen saamen kielen lautakunnan toimintaa kehitetään ja se kytketään tiiviimmin Suomen saamelaiskäräjien kielielinten toimintaan.

Saamelaiskielten etymologista sanastontutkimusta tehdään yhteistyössä mm. Helsingin ja Oulun yliopistojen kanssa. Tutkimus tuo samalla lisävalaistusta saamelaisten historiaan ja heidän kontakteihinsa muihin kansoihin ja kieliin. Saamelaiskielten sanastoa ja sen alkupe-

rää koskevaa julkista sähköistä tietokantaa täydennetään ja pidetään ajan tasalla. Noin vuonna 2010 aloitetaan sanakirjatyö, jonka tavoitteena on pohjoissaamen yleistajuinen etymologinen sanakirja.

Pohjoissaame

Pohjoissaamea käytetään ja kehitetään Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Kielen parissa on useita toimijoita, mm. saamelaiskäräjät, korkeakouluja ja kustantamoja. Pohjoissaamen kielenhuollossa on olennaista eri maiden organisaatioiden välinen yhteistyö.

Kotus osallistuu terminologian kehittämiseen ja nimitysten huoltoon, sanaston tutkimukseen sekä peruskieliopin tutkimukseen. Lisäksi pohjoissaamesta laaditaan yhteistyönä erityisesti erikoisalojen sanastoja, joissa esitellään ja vakiinnutetaan uusia sanavaroja.

Inarinsaame

Kotus osallistuu oikeinkirjoituksen ja terminologian kehittämiseen, nimitysten huoltoon, sanaston tutkimukseen sekä peruskieliopin tutkimukseen, mikä tukee kieliyhteisön omia pyrkimyksiä inarinsaamen elvyttämiseksi.

Koltansaame

Tuetaan kieliyhteisön omia pyrkimyksiä koltansaamen elvyttämiseksi ja pyritään käynnistämään vakinainen kielenhuolto. Kielenhuollon tarpeisiin ja kirjakielen vakiinnuttamiseksi kerätään ja litteroidaan äänitallenteita ja tuetaan sanaston kehittämistä, kieliopin tarkempaa kuvausta ja oppimateriaalin tuotantoa.

Suomen romanikieli

Kielen käytön ja elvytystoimien kannustaminen on tärkeä osa romanikielen huoltoa kielen normien kehittämisen ohella. Romanikielen lautakunta koordinoi kielen huoltoa ja edistää kielen arvostusta. Romanikielen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa Suomen romanikielestä osana Euroopan romanimurteiden kokonaisuutta. Suunnitelmakaudella julkaistaan perusteos puhutun nykykielen syntaksista ja kielikontaktien vaikutuksesta siihen.

Kotus on Suomen ainoa laitos, jossa romanikielen tutkimuksella ja huollolla on pysyvät resurssit. Kotus toimii yhteistyössä eri yliopistojen ja opetuksesta ja oppimateriaalista vastaavien tahojen kanssa sekä rakentaa yhteyksiä Ruotsin kielineuvostoon (Språkrådet), jonka ohjelmassa on myös romanikieli. Vuonna 2010 Kotus järjestää romanikielen kansainvälisen tutkimuskongressin.

Viittomakieli

Suomessa käytetään kahta kotimaista viittomakieltä. Kotuksen toiminta kohdistuu näistä pääasiassa suomalaiseen viittomakieleen, mutta soveltuvin osin myös suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Kotus toimii yhteistyössä Kuurojen Liiton Viittomakieliyksikön kanssa. Huollon asiantuntijaelimenä toimii lautakunta, joka on asettanut tavoitteekseen myös viittomakieltä koskevan kielitietouden kasvattamisen. Viittomakieltä käsittelevien julkaisujen ja kielenhuollon keskusteluista ja suosituksista tiedottamisen keskeiset haasteet ja mahdollisuudet liittyvät verkko- ja mobiiliteknologian kehitykseen. Viittomakielisten videoaineistojen tuottamiseen ja saavutettavuuteen kiinnitetäänkin erityistä huomiota.

Kuurojen Liiton lisäksi tutkimuksen yhteistyökumppaneita ovat viittomakielen opetusta antavat yliopistot sekä viittomakielen tulkkeja kouluttavat ammattikorkeakoulut. Pyritään saamaan aikaan suomalaisen viittomakielen deskriptiiviseen kielioppiin tähtäävä yhteishanke ja monialainen verkosto. Tätä varten selvitetään mahdollisuudet koota Kuurojen Liiton kanssa viittomakieltä monipuolisesti edustava videokorpus, joka on myös sanakirjatyon ja kielenhuollon käytettävissä.

Tietohuolto

Toimintaympäristön muutokset

Nopeana jatkuva teknologinen kehitys luo koko ajan uusia mahdollisuuksia – ja samalla haasteita – kansallisten kieliaineistojen digitointiin, sähköiseen pitkäaikaistallennukseen sekä verkossa tarjottaviin aineistopalveluihin. Samalla tutkijoiden ja muiden asiakkaiden odotukset kasvavat. Aineistojen perusdigitoinnin ohella on panostettava entistä enemmän aineistojen saavutettavuuteen ja käytettävyyteen. Tutkimusmenetelmien ja -kohteiden monipuolistuessa sekä osin muuttuessa ja yhteiskunnan odotusten kasvaessa uusien arkistoaineistojen valikoiva kerääminen vaatii pitkäjänteistä suunnittelua ja tieteenalan ja yhteiskunnan tarpeiden tuntemista.

Arkistot ja aineistopalvelut on keskitetty yhteisiin tiloihin lähelle monia tärkeitä yhteistyökumppaneita, ja tätä läheisyyttä hyödynnetään edelleen. Kirjaston toimintaa jatketaan vuonna 2008 yhdessä Helsingin yliopiston kirjastopalveluiden koordinointiyksikön kanssa aloitetun selvitystyön tuloksen mukaisesti. Tavoitteena on, että pääosa Kotuksen kirjaston suomalais-ugrilaisesta kokoelmasta luovutetaan Helsingin yliopiston Keskustakampuksen kirjastoon Kaisaniemenkatu 5:een, mikä parantaisi kokoelmien saatavuutta. Kotukseen jäävää kirjastoa ja tietopalvelua selkiytetään Kotuksen ydintehtäviä palveleviksi toiminnoiksi.

Valtionhallinnon IT-toimintojen uudistamisen myötä seurataan IT-palvelukeskuksen tarjoamien palvelujen sopivuutta Kotukselle.

Toiminta-ajatus

Tietohuollon tehtävänä on ylläpitää, tuottaa ja kehittää kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaita kokoelmia käyttäjien nykyisiä ja tulevia tarpeita silmällä pitäen. Arkistot palvelevat tiedeyhteisön ohella myös muuta asiakaskuntaa. Kirjaston asiantuntemusta käytetään entistä tiiviimmin tiedon käytettävyyteen liittyvissä prosesseissa. Lisäksi tietohuollon tehtävänä on tietotekniikkapalveluista huolehtiminen tutkimuskeskuksen toiminnan vaatimusten mukaisesti.

Tavoitteet ja toimenpiteet

- Tietohuollon tavoitteena on asiantunteva tietopalvelu, sujuvat sähköiset aineistopalvelut, tyytyväiset asiakkaat ja yhteistyökumppanit sekä laadukas tietotekninen ympäristö. Tavoitteena on myös tietovarantojen integrointi niin, että Kotus voi tehok-

kaasti ja järkevästi tuottaa niiden perusteella monipuolisia kielellisiä tuotteita ja palveluita.

Pyritään takaamaan se, että kielentutkijoilla on käytössään relevantteja ja kattavia aineistoja, joihin myös muiden alojen tutkijoilla ja suurella yleisöllä on mahdollisimman esteetön pääsy. Samalla huolehditaan kansallisen muistiperinnön säilyttämisestä.

Perustoiminnan lisäksi:

- Laajennetaan ja kehitetään sähköisten sanakirjojen verkkojulkaisemista. Julkaistaan *Karjalan kielen sanakirjan* sähköinen versio, ja suunnitelmakaudella palveluun liitetään *Mordvan sanakirja* ja osia *Vanhan kirjasuomen sanakirjasta*. *Tšeremissin ja vogulin sanakirjojen* aineistoa muunnetaan sähköisen julkaisemisen edellyttämään muotoon. Suunnitellaan myös vuonna 2010 aloitettavan *Pohjoissaamen sanakirjan* toimitusympäristö ottamalla huomioon sähköinen julkaiseminen.
- Parannetaan kokoelmienhallintaa ja aineistojen käytettävyyttä täydentämällä hakemisto- ja luettelotietokantoja, erityisesti Kotuksen sähköistä aineistotietokantaa, joka kattaa kaikki arkistot ja aineistot.
- Saatetaan entistä enemmän sähköisiä aineistoja julkiseen käyttöön etenkin Kotuksen verkkosivuilla olevan aineistopalvelu Kainon kautta.
- Äänitteiden ja niiden oheisaineistojen digitointia jatketaan, ja audiovisuaalisten aineistojen etäkäyttömahdollisuuksia kehitetään.
- Uudistetaan arkistonmuodostussuunnitelma ja otetaan vähitellen käyttöön sähköinen asianhallintajärjestelmä, joka sisältää virallisten asiakirjojen sähköisen hallinnan, käsittelyn ja arkistoinnin. Kehitetään myös sisäistä viestintää uudistamalla intranetia.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Tietohuollon alalla tehdään erimuotoista yhteistyötä useiden kotimaisten ja ulkomaisten arkisto-, kirjasto- ja IT-alan tahojen kanssa. Lisäksi osallistutaan kansallisiin ja kansainvälisiin aineistohankkeisiin. Kotus on esimerkiksi mukana opetusministeriön Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeessa ja myös muistiorganisaatioita yhdistävässä DigiWiki-verkkopalveluhankkeessa. Kotus on esittänyt opetusministeriön käynnistämässä selvityksessä aineistojaan kansalliseksi tutkimuksen infrastruktuuriksi. Kotus on eri yliopistojen kanssa mukana muun muassa eurooppalaisessa kieliteknologisessa hankkeessa (CLARIN) ja osallistuu Pohjoismaiden ja Baltian maiden kieliteknologiayhdistyksen toimintaan. Yhteistyötä muistiorganisaatioiden sekä Tieteen tietotekniikan keskuksen CSC:n kanssa tiivistetään edelleen. Kiinteät yhteistyösuhteet ovat tärkeitä myös tiedonvaihdon kannalta.

IV Henkilöstö

Henkilöstön määrä ja rakenne

Kotuksen henkilöstön kokonaismäärä on 121. Henkilötyövuosia on 101 (12/2007). Määräaikaisia työntekijöistä on 25 %. Määräaikaisista suurin osa on viransijaisia tai ulkopuolisella rahoituksella palkattuja projektitutkijoita sekä lyhytaikaisissa tehtävissä toimivia osaaikaisesti työskenteleviä opiskelijoita, mm. korkeakouluharjoittelijoita. Lisäksi määräaikaisia ovat työvoimamäärärahoihin palkatut ja siviilipalvelusmiehet.

Kotus on joutunut tuottavuusohjelman vuoksi supistamaan henkilöstöään seuraavasti: Vuonna 2005 Kotuksessa tehtiin 124 henkilötyövuotta, vuonna 2006 112,6 henkilötyövuotta ja vuonna 2007 101 henkilötyövuotta. Määrärahojen pienentämisen vuoksi henkilötyövuosia on jouduttu ja joudutaan vähentämään enemmänkin kuin tuottavuusohjelman henkilöstön supistamiskiinti edellyttäisi. Supistukset toteutetaan jättämällä täyttämättä eläköitymisen kautta vapautuvia virkoja. Myös lyhytaikaisia tutkimusapulaisia ja korkeakouluharjoittelijoita voidaan palkata entistä vähemmän. Tuottavuusohjelman toteuttaminen vaatii henkilöstön supistamista vuoteen 2011 saakka vähintään 2,5 henkilötyövuodella vuodessa.

Kotuksen henkilöstön keski-ikä on 47,7 vuotta (12/2007). Suunnitelmakauden loppupuolella keski-ikä saattaa alentua jonkin verran eläkkeelle siirtymisten vuoksi. Kotuksessa keskimääräinen eläköitymisikä on lähes 65 vuotta (koko valtionhallinnossa 60,9). Keskimääräinen eläköitymisikä tulee todennäköisesti vielä nousemaan hieman, kun nykyinen eläkelaki mahdollistaa työskentelyn 68-vuotiaaksi.

Naisten osuus henkilöstöstä on 78 % ja miesten 22 %. Sukupuolijakaumaa selittää naisvaltaisella humanistisella alalla toimiminen. Työntekijät rekrytoidaan pätevyyden mukaan.

Laitoksen tehtävien luonteen vuoksi työntekijät ovat korkeasti koulutettuja: vakinaisesta henkilöstöstä 84,5 prosenttia on suorittanut korkeakoulututkinnon ja 19 prosentilla on lisenssia tai tohtorin tutkinto. Kotuksen koulutustaso on korkea: koulutustasoindeksi on 6,7 (koko valtio 5,3; asteikko 1,5–8). Kotus tukee edelleen henkilöstön kouluttautumista.

Kotus pyrkii toimimaan hyvänä ja kiinnostavana työnantajana. Palkkaustaso on kuitenkin matalahko verrattuna yleisiin työmarkkinoihin ja valtionkin työnantajiin. Tavoitteena on päästä palkkauksessa samalle tasolle kuin muut valtion työnantajat keskimäärin. Työnantajänäkökulmasta Kotuksen rekrytointinäkyvät ovat kuitenkin toistaiseksi melko valoisat. Vakinaisia tutkijan työpaikkoja arvostetaan kielentutkimuksen alalla, eikä niitä ole kovin paljon tarjolla Kotuksen ulkopuolella varsinkaan kotimaisiin kieliin erikoistuneille. Yliopistoista valmistuu entistä enemmän tutkijakoulutuksen saanutta työvoimaa, joka hakeutuu ensisijaisesti yliopistojen ja tutkimuslaitosten tehtäviin. Kun työmarkkinoille tulevat ikäluokat pienenevät, tilanne saattaa muuttua ja kilpailu työvoimasta lisääntyä.

Työhyvinvointi

Työhyvinvointinäkökulma on mukana Kotuksen kaikessa toiminnassa. Kotuksessa toimii työhyvinvointiryhmä, jossa on sekä työntekijöiden että työnantajan edustajia. Kotus edistää henkilöstön työhyvinvointia erilaisin kehittämishankkein. Vuonna 2005 valmistunutta työ-

hyvinvoinnin toimintaohjelmaa toteutetaan, ja se päivitetään suunnitelmakauden loppupuolella.

Työhyvinvointia seurataan paitsi yhteistyössä työterveyshuollon kanssa myös tekemällä henkilöstölle joka toinen vuosi työtyytyväisyyskysely. Vuonna 2007 tehdyn kyselyn työtyytyväisyysindeksiksi saatiin 3,4 (asteikko 1–5), mikä on hieman valtion laitosten keskitasoa (3,3) parempi. Työtyytyväisyyttä pyritään parantamaan edelleen.

Työnantaja ja työsuojeluorganisaation jäsenet toimivat tiiviissä yhteistyössä työterveyshuollon kanssa työntekijöiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Työt suunnitellaan niin, että normaali työaika riittää niiden tekemiseen. Työelämän ja yksityiselämän yhteensovittamista helpotetaan joustavilla työaikakäytännöillä. Huomiota kiinnitetään hyvään työilmapiiriin ja työssä jaksamiseen.

Fyysisessä hyvinvoinnissa keskeisellä sijalla ovat istumatyön ja näyttöpäätetyön aiheuttamien ergonomisten ongelmien ratkaisu ja ennaltaehkäisy. Työntekijöiden liikuntaharrastuksia tuetaan.

V Kehittämishankkeet

1. Uudet strategiset linjaukset

Toteutetaan Kotuksen ulkopuolisessa arvioinnissa ja omassa strategiatyöhankkeessa asetettuja linjauksia sekä otetaan huomioon opetusministeriön kanssa kehityskeskusteluissa sovitut linjaukset.

2. Toimintolaskenta

Kehitetään toimintolaskentaa opetusministeriön ohjeiden mukaan.

3. Kirjasto

Kotuksen suomalais-ugrilaisen kirjaston kehittämismahdollisuuksina tutkitaan erilaisia yhteistyövaihtoehtoja erityisesti Helsingin yliopiston keskustakampuskirjaston kanssa Kaisaniemessä.

4. Sähköiset sanakirjat

Kotuksen laajojen sanakirjojen sekä kieliaineistojen saattamiseksi sähköiseen muotoon yleisön käyttöön Internetin kautta tarvitaan erityistä panostusta suunnitelmakaudella. Aineistojen muokkaaminen sähköiseen muotoon on hyvin työvoimavaltaista. Tähän tarvitaan vuosittain 55 000 euroa projektirahaa. Aineistot voidaan saattaa laajasti yleisön saataville vain ylimääräisellä projektirahoituksella.

5. Maahanmuuttajakielet

Seurataan Suomen uusien kieliryhmien kielitilannetta ja selvitetään näille ryhmille suunnattujen sanakirjojen ja muiden apuneuvojen tarvetta. Jotta Kotus voi osaltaan tukea maahanmuuttajien suomen ja ruotsin kielen oppimista esimerkiksi sanastojen avulla, tarvitaan lisäresursseja vuosittain 44 000 euroa.

VI Voimavarat

Kotuksen määrärahoista osa on toimintamenomomentilla ja osa veikkausvoittovaramomentilla. Tavoitteena on saada koko määräraha toimintamenomomentille suunnitelmakauden 2010–2013 aikana.

Rahoitussuunnitelman perustana on budjettirahoitus ja veikkausvoittovararahoitus. Lisäksi tuloja saadaan maksullisesta kielikoulutuksesta ja julkaisujen myynnistä ja tekijänpalkioista.

Opetusministeriö on asettanut Kotuksen tavoitteeksi, että Kotus vähentää kaudella 2007–2011 yhteensä 12 henkilötyövuotta, mikä merkitsee määrärahoissa vuosittain 106 000 euron vähennystä.

Kotuksen vuokramenot kasvavat vuoden 2010 alusta lähes 15 prosenttia.

Taloussuunnitelma 2010–2013

	2009TAE	2010	2011	2012	2013
Toiminnan rahoitus					
Budjettirahaja					
veikkausvaramomentti	5 052 000	4 946 000	4 840 000	4 840 000	4 840 000
Yhteensä	5 052 000	4 948 000	4 840 000	4 840 000	4 840 000
Tulot					
Maksullisen toiminnan tulot	600 000	600 000	600 000	600 000	600 000
Muut	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Yhteensä	650 000	650 000	650 000	650 000	650 000
Menot					
Henkilöstömenot	4 500 000	4 394 000	4 288 000	4 288 000	4 288 000
Toimitilakustannukset	720 000	820 000	820 000	820 000	820 000
Palvelut	330 000	330 000	330 000	330 000	330 000
Muut toiminnan menot	233 000	233 000	233 000	233 000	233 000
Yhteensä	5 783 000	5 777 000	5 671 000	5 671 000	5 671 000
Säästö edelliseltä vuodelta	650 000	569 000	388 000	207 000	26 000
Siirtomääräraha	569 000	388 000	207 000	26 000	- 155 000